

Bronisław Mierzwiński

"Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny (1957-1966) : studium teologiczno-pastoralne", Adam Skreczko, Białystok 2002 : [recenzja]

Collectanea Theologica 74/4, 232-238

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kładzie ks. Jakuba Wujka. Niedawne obchody jubileuszu 400-lecia tego przekładu oraz znakomite opracowanie J. Frankowskiego sprawiły, że Biblia Wujkowa znowu odżyła. Wielką zaletą rozprawy jest odtworzenie ciekawych aspektów *Wirkungsgeschichte* ksiąg świętych, zwłaszcza Nowego Testamentu, na przełomie XIX i XX w.

Szerokie zastosowanie metod właściwych dla badań literackich wobec Biblii i wybranych polskich komentarzy biblijnych, stanowiących piśmiennictwo okolobiblijne, stanowi cenny walor monografii G. Kubskiego. Jej pierwszymi adresatami są teologowie, zwłaszcza bibliści, oraz humaniści, zwłaszcza językoznawcy. Łącząc obie perspektywy badawcze, szanuje on integralność i autonomię każdej z nich. Monografia służy poszerzeniu naszej wiedzy na temat historii egzegezy i teologii polskiej na przełomie XIX i XX w. oraz inkulturacji Biblii w tym ważnym dla rodzimej kultury okresie. Potwierdza się zasadność refleksji nad Pismem Świętym oraz opracowań na jego temat, podejmowanych przez filologów i językoznawców, a także korzyści z uwzględniania rezultatów specjalistycznych badań literackich (teoria literatury, retoryka) przez egzegetów i teologów.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Ks. Adam SKRECZKO, *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny (1957-1966). Studium teologiczno-pastoralne*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2002, ss. 610 .

Autor recenzowanej publikacji, ks. dr Adam Skreczko, nie jest nowicjuszem na polu teologii. Ma za sobą bogate doświadczenie ponad dziesięciu lat pracy naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej. Jest specjalistą w zakresie problematyki rodziny, zarówno w dziedzinie pedagogiki jak i teologii rodziny. Jego sylwetka naukowa uwidacznia konsekwencję i ciągłość w rozwijaniu tych właśnie dziedzin. W 1988 r. podjął studia teologii małżeństwa i rodziny w Instytucie Jana Pawła II na Lateranie w Rzymie. W ramach tych studiów uzyskał licencjat z teologii w 1990 r. na podstawie pracy: *L'apporto della „Mulieris dignitatem” al tema: Maria modello della donna*. Studia rzymskie ukończył na Uniwersytecie Laterańskim w 1992 r., uzyskując stopień doktora teologii na podstawie pracy pt. *La famiglia polacca e l'emigrazione. Analisi antropologico-teologica*.

Praca naukowo-dydaktyczna ks. Adama Skreczko koncentruje się na problematyce małżeństwa i rodziny. Uderza jednak szerokie spektrum prowadzonych zajęć: pedagogika ogólna i szczegółowa, pedagogizacja rodziny, teologia małżeństwa i rodziny, psychologia. Zajęcia te były prowadzone przede wszystkim w Uniwersy-

tecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego – w Instytucie Studiów nad Rodziną, ale także w innych placówkach naukowych, m. in.: Seminarium Duchowne w Białymstoku, Kolegia Teologiczne w Białymstoku, Elku i Wilnie. Ks. A. Skreczko prowadził wykłady w Podyplomowym Studium Wychowania w Rodzinie na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku. Obecnie, ks. dr Skreczko jest adiunktem przy Katedrze Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Białymstoku oraz kierownikiem Podyplomowego Studium Pedagogiczno-Katechetycznego tegoż uniwersytetu.

Kompetencje i doświadczenie dydaktyczno-naukowe ks. dr. A. Skreczko zostały docenione, włączono go do Wojewódzkiej Komisji Kwalifikacyjnej do Spraw Stopni Specjalizacji Zawodowej Nauczycieli działającej przy Wojewódzkim Ośrodku Metodycznym w Białymstoku i mianowano w 2000 r. ekspertem d/s awansów zawodowych nauczycieli Ministerstwa Edukacji Narodowej.

W nowożytnej historii Polski szczególne miejsce zajmuje 1966 r. – tysiąclecie chrześcijaństwa na ziemiach polskich. Historyczny początek państwowości stanowi fakt chrztu Mieszka I w 966 r. Powiązanie tych dwóch elementów, rozwoju państwowości z rozwojem chrześcijaństwa, w dziejach naszego narodu jest niezwykle istotne. W szczególny sposób rozumiał to jeden z najwybitniejszych ludzi naszych czasów, kard. Stefan Wyszyński, Prymas Tysiąclecia. Dlatego postanowił przygotować Kościół i naród do obchodów milenijnych przez Wielką Nowennę.

To historyczne wydarzenie, jakim była Wielka Nowenna, stanowi zasadniczy kontekst publikacji ks. Adama Skreczko. Chodziło o dziewięcioletni wysiłek całego Kościoła katolickiego, mający na celu przygotowanie narodu na uroczystość Tysiąclecia Chrztu Polski, przez gruntowną odnowę moralną i duchową całego społeczeństwa. Mozolne, wieloletnie zadanie było realizowane w niezwykle trudnych warunkach systemu totalitarnego, narzucającego obywatelom ideologię ateistyczną, wrogą religii w ogóle, a szczególnie Kościołowi katolickiemu.

Treści wyznaczone przez prymasa Polski na poszczególne lata Wielkiej Nowenny objęły istotne problemy życia religijnego i społecznego: „Wielka Nowenna stawiała za cel odnowę religijno-moralną narodu polskiego, a więc cel ściśle religijny. Ożywiała ona wszystkie dziedziny duszpasterstwa i sugerowała stosowanie nowych form działalności w odpowiedzi na istniejące trudności” (s. 15).

Zdaniem ks. A. Skreczko, dominującym problemem tych czasów, który znalazł szczególne odbicie w tematyce Wielkiej Nowenny, była troska Kościoła o małżeństwo i rodzinę. Dlatego autor wybrał to właśnie zagadnienie za przedmiot swoich dociekań naukowych w omawianej książce. Ten bardzo trafny wybór uzasadnia w sposób rzeczowy, logiczny i wszechstronny we wstępie (zob. s. 17-19). Rodzina, zbudowana na instytucji małżeństwa, stanowiła i nadal stanowi podstawową komórkę społeczeństwa i Kościoła, niezbędną do egzystencji i rozwoju narodu. Za-

równy dobór tematu jak i sposób jego przedstawienia w pogłębionej refleksji naukowej wykazują dojrzałość badawczo-dydaktyczną ks. Adama Skreczko.

Struktura recenzowanej publikacji jest logiczna, przejrzysta, w pełni uwypatnia przyjętą przez autora koncepcję. Część pierwsza ukazuje kontekst omawianego problemu, to znaczy sytuację małżeństw i rodzin w Polsce w okresie Wielkiej Nowenny, druga – doktrynalny wymiar troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę w omawianym okresie, a trzecia duszpasterski wymiar troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę. Jak wynika z samego tytułu, rozprawa ma charakter analizy teologiczno-pastoralnej w kontekście historycznym Wielkiej Nowenny. Jednakże autor świadomie wychodzi w swoich wnioskach pastoralnych poza granice wybranego czasu. Pokazuje, do jakiego stopnia treści zawarte w Wielkiej Nowennie, a dotyczące rzeczywistości życia małżeńskiego i rodzinnego, nadal zachowują aktualność. Radykalnie zmieniała się sytuacja polityczno-społeczna Polski, zwłaszcza po 1989 r. Polskie rodziny żyją w zupełnie nowej rzeczywistości. Trzeba szukać rozwiązań nowych problemów, z którymi przyszło się borykać naszemu społeczeństwu, choćby kwestia bezrobocia i jego negatywny wpływ na rodziny. Tym nowym problemem nie sposób podołać, jeśli ponownie nie uświadomimy sobie, co stanowi istotę małżeństwa i rodziny, i jakie jest miejsce, funkcja i zadania tych podstawowych komórek społecznych. Sięgnięcie do treści Wielkiej Nowenny jest niezwykle pomocne, aby państwo i Kościół dowartościowały rolę i znaczenie rodziny w czasach koncentrujących się głównie na ekonomii i polityce. Należy przede wszystkim pomóc rodzinie, aby zrealizowała swoją misję wobec Boga, Kościoła i społeczności państwowej.

Ks. A. Skreczko wydobywa z tematyki Wielkiej Nowenny najważniejsze kierunki i formy pomocy rodzinie w realizacji jej powołania. Te same zadania stoją przed Kościołem dzisiaj. Trzeba przygotować kapłanów do duszpasterstwa rodzin, rozwijać i pogłębić wszystkie dziedziny tego duszpasterstwa, angażując do niego kompetentnych ludzi świeckich. Trzeba uczynić bardziej skutecznym duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Nowe zadania stoją przed katechezą szkolną.

Publikacja ks. Skreczko przybliży czytelnikowi sens i wartość przygotowań do Tysiąclecia Chrztu Polski przez dzieło Wielkiej Nowenny. Ukazuje, że troska o rodzinę, o jej kondycję duchową, moralną i społeczną stanowiła istotny, a nawet wiodący element tego przygotowania. Ta wnikliwa analiza historyczna zawiera cenny materiał do refleksji i działania osób zaangażowanych w pomoc rodzinie, w kształtowanie młodego pokolenia, zwłaszcza w jego przygotowanie do odpowiedzialnego życia małżeńskiego i rodzinnego, a w konsekwencji do zajęcia właściwego sobie miejsca w życiu religijnym, społecznym i politycznym naszego narodu.

Zestawiając temat zawarty w tytule publikacji i treść drugiej części można mieć wrażenie, że autor utożsamia pojęcie „Kościół” z biskupami. Tytuł mówi bowiem o trosce Kościoła katolickiego, a treść zawiera analizę nauczania biskupów. Kościół

Chrystusowy jest ze swojej natury hierarchiczny, ale przecież tworzą go wszyscy ochrzczeni. Cały Lud Boży winien otoczyć szczególną troską małżeństwo i rodzinę, jako podstawową komórkę Kościoła i społeczeństwa. Na szczęście część trzecia, *Duszpasterski wymiar troski Kościoła małżeństwo i rodzinę* (s. 349-505), ukazuje też rolę laikatu. Niemniej, jako punkt pierwszy tej części, pojawia się zagadnienie: *Przygotowywanie kapłanów do pracy duszpasterskiej z małżeństwami i rodzinami* (s. 352-361), natomiast brak analogicznej refleksji na temat przygotowania świeckich w tym zakresie. A przecież duszpasterstwo rodzin, tak bardzo rozwinięte w okresie Wielkiej Nowenry, jest przede wszystkim domeną apostołatu ludzi świeckich.

Każda praca naukowa – a taki charakter ma recenzowana książka – musi mieć jasno ustaloną metodę dociekania naukowego i kompozycji całości. Ks. A. Skreczko przedstawia ją we wstępie. Potrafi uzasadnić profil teologiczno-pastoralny swojego dzieła: „Przedmiot badań dyktuje metodę badawczą. Duszpasterstwo małżeństw i rodzin jest przedmiotem badań teologii pastoralnej, co sygnalizuje podtytuł pracy. Teologia pastoralna wyróżnia się spośród innych dyscyplin teologicznych orientacją egzystencjalną i praktyczną” (s. 20). W dalszej refleksji na temat metody pojawiają się jednak sformułowania, które mogą budzić zastrzeżenie. Autor mówi, że teologia pastoralna jest „nauką normatywną” (s. 20). Być może to stwierdzenie wynika z faktu, że w minionych wiekach teologię pastoralną umieszczano w obrębie teologii moralnej, jako jej część. Jednakże ewolucja tej dyscypliny, zwłaszcza pod wpływem wybitnych pastoralistów języka niemieckiego, utworzyła z niej nie tylko odrębną dyscyplinę, lecz wręcz cały odrębny dział teologii pastoralnej, dla którego poprawniejsze wydaje się określenie „teologia praktyczna”. Ta teologia nie jest nauką normatywną, lecz prakseologiczną. Jest refleksją naukową nad urzeczywistnianiem się Kościoła w teraźniejszości, czyli nad realizacją zbawczej misji Jezusa Chrystusa przez Kościół „tu i teraz”. Normy czerpie z innych dyscyplin teologicznych, zwłaszcza z teologii moralnej. Dlatego nie sposób przyjąć – w tym zakresie i przy współczesnym ujęciu teologii praktycznej – koncepcji zawartej w zdaniach: „Ponieważ nauki praktyczne nie są przeciwieństwem nauk «teoretycznych», bo przecież te ostatnie mają wiele wspólnego z praktyczną działalnością, a te pierwsze wymagają teorii, przeto teologia pastoralna jest także nauką normatywną. Jako nauka normatywna tworzy ona zespół zasad, norm, modeli teologicznych i dyrektyw działania, którymi Kościół, wspólnoty eklezjalne i ich reprezentanci powinni kierować się w różnych dziedzinach i na różnych szczeblach aktywności eklezjalnej. Aspekt praktyczny oraz normatywny poznania naukowego stanowią w teologii pastoralnej zwartą całość. Nie można bowiem konstruować zasad i modeli działalności eklezjalnej bez uprzedniej naukowej refleksji nad rzeczywistością i podstawami jej oceny” (s. 20). Powiedzmy ściślej: w tych zdaniach niektóre stwierdzenia są słuszne, ale część jest kontrowersyjna; w konsekwencji całość może wywołać wiele wątpliwości.

Zadaniem teologii pastoralnej (praktycznej) jest wypracowanie modeli pastoralnych i określonych form działania Kościoła w teraźniejszości, ale aspekt normatywny chrześcijaństwa czerpie z Objawienia i refleksji innych dziedzin teologii. Być może, że autor inaczej pojmuje określenie „nauka normatywna”, ale wtedy trzeba byłoby zdefiniować to pojęcie.

Wyrażając pewne wątpliwości, pragnę zwrócić uwagę na fakt, że wśród współczesnych teologów polskich nadal istnieje dużo kontrowersji wokół specyfiki metody teologii praktycznej. Mimo kontrowersyjnych sformułowań we wstępie, sama publikacja jest zbudowana według poprawnej, trójczłonowej metody pastoralnej, zgodnie z zasadą *voir – juger – agir* („dostrzec – ocenić – działać”). Pierwsza jej część ukazuje sytuację rodziny i Kościoła w okresie Wielkiej Nowenny, druga poświęcona jest nauczaniu biskupów w odniesieniu do rodziny, w aspekcie teologii małżeństwa i rodziny, a trzecia ukazuje duszpasterski wymiar troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę.

Autor recenzowanej publikacji jest zafascynowany Wielką Nowenną, w umiejętny i przekonujący sposób ukazuje jej wyjątkową rolę w dziejach Kościoła i narodu. To jednak nie powinno wykluczać krytycyzmu naukowego w omawianiu poszczególnych aspektów. Mimo tego zastrzeżenia warto podkreślić, że ks. Skreczko ukazał precyzyjnie pastoralny dorobek Wielkiej Nowenny. Wielka Nowenna Tysiąclecia była nie tylko doniosłym wydarzeniem historycznym. To przede wszystkim bogactwo różnorodnych form pracy duszpasterskiej, która przyczyniła się do religijnego odrodzenia ludzi wierzących, a równocześnie wywarła wpływ na całe społeczeństwo. Kulminacyjnym momentem były obchody Tysiąclecia Chrztu Polski w 1966 r. Ks. A. Skreczko omawia je szczegółowo (s. 131-140). Autor niniejszej recenzji sam miał okazję nie tylko obserwować te wydarzenia, lecz także w nich uczestniczyć przez pracę duszpasterską na parafii. Lata Wielkiej Nowenny, uwieńczone obchodami tysiąclecia chrześcijaństwa i państwowości, pozostawiły cenny materiał do refleksji naukowej. Do tego materiału powinni sięgać nie tylko historycy, lecz także teologowie, a zwłaszcza pastoralniści. Nawet jeśli określone działania duszpasterskie wypływają z potrzeb i sytuacji kontekstu historycznego, to jednak warto się zastanowić nad ich skutecznością, nad możliwością wykorzystania bogatego doświadczenia pastoralnego tamtego okresu w dobie współczesnej. Dlatego z całym uznaniem należy przyjąć publikację ks. Skreczko, która oddaje ducha epoki, analizuje treści nauczania i różne formy działalności duszpasterskiej Kościoła, a jednocześnie skłania do refleksji nad aktualnością tamtych treści i form. Refleksje zawarte w książce ks. Skreczki nie są „duszpasterskim sloganem”, lecz opinią opartą na wielu dokumentach okresu Wielkiej Nowenny. Warto tu przytoczyć niektóre z nich: „Potężne uczucia religijne przeszły w 1966 r. przez całą Polskę i to stanowiło wartość samą w sobie, a ponadto wpłynęło na dalszą pomilenijną religijność w drugim tysiącleciu wiary. (...) W uroczystościach milenijnych obserwowawa-

nych od zewnątrz spostrzegano entuzjazm religijny masowy, przywiązanie do wiary i Kościoła, przystępowanie masowe do sakramentów, branie udziału w pielgrzymkach, narażanie się na trud fizyczny w czasie nabożeństw i kazań. (...) Wiadomo, że katolicy w czasie uroczystości milenijnych przystępowali do sakramentu Spowiedzi i Komunii świętej, a więc można przypuszczać, że odnowili swe przymierze z Bogiem. Wiadomo z obserwacji, że trwali na modlitwie godzinami” (s. 135). Dzieło Wielkiej Nowenny miało istotne znaczenie w umacnianiu wiary chrześcijańskiej w społeczeństwie polskim, żyjącym pod jarzmem ateistycznej dyktatury komunistycznej.

W obrębie teologii rodziny, ukazanej w rozdziale III drugiej części pracy, dość oryginalny charakter ma punkt 2, zatytułowany *Rodzina Nazaretańska wzorem małżeństwa i rodziny* (s. 236-285). Na tę refleksję składają się trzy elementy: Rodzina Nazaretańska prototypem rodziny chrześcijańskiej, wzorem relacji małżeńskich, wzorem relacji rodzinnych. Studiując dość obszerną treść tego punktu, można dojść do wniosku – szkoda, że autor tego nie podkreślił – że nauczanie biskupów polskich tego okresu wyprzedziło niejako dzisiejszą syntezę w zakresie teologii małżeństwa i rodziny. Co więcej, myśl teologiczna Wielkiej Nowenny była głębsza i odważniejsza niż współczesne nauczanie Kościoła, zwłaszcza na niedzielnych zgromadzeniach eucharystycznych. Z wyjątkiem wspólnot rodzin, refleksję na temat Rodziny z Nazaretu jako wzoru dla każdej rodziny chrześcijańskiej pomija się milczeniem. Być może powodem jest trudność, jak przedstawić współczesnemu człowiekowi, gloryfikującemu seksualizm, sens dziewiczego małżeństwa Maryi i Józefa, autentyczność ludzkiej miłości między nimi. Opierając się na treściach Wielkiej Nowenny, ks. Adam Skreczko nie waha się postawić tezy, że Maryja jest autentycznym i aktualnym wzorem każdej kobiety, żony i matki, a Józef – każdego mężczyzny, męża i ojca. Ciekawa i odważna jest refleksja na temat autentyzmu ojcostwa św. Józefa w odniesieniu do Wcielonego Syna Bożego. Pomocą stały się współczesne dokumenty Kościoła i dociekania myśli teologicznej. Wynika z tego konstatacja: Józef z Nazaretu to nie tylko opiekun czy przybrany ojciec, lecz ziemski ojciec Jezusa Chrystusa – ojciec w pełnym tego słowa znaczeniu, z wyjątkiem funkcji biologicznej: „Bóg Ojciec starannie troszczył się o to, by Jezus miał ojca ziemskiego, który wzięłby na siebie odpowiedzialność za Jego ochronę w ważnych latach dzieciństwa. Od momentu narodzin Jezus otoczony był troskliwą opieką kochającego ziemskiego ojca Józefa” (s. 280). Wychodząc z tego wzoru czy prototypu małżeństwa i rodziny, jakim jest Rodzina z Nazaretu, nauczanie okresu Wielkiej Nowenny wszechstronnie nakreślało pojęcie, znaczenie i aspekty macierzyństwa i ojcostwa oraz drogi ich realizacji. Ta refleksja została ujęta w odrębnych punktach książki, w kontekście rodziny jako istotnego terenu wychowania dziecka: ojcostwo, s. 306-312, macierzyństwo, s. 312-317. Stwierdzenia tam zawarte zachowują całą swoją wymowę i aktualność zwłaszcza w obliczu różnorodnych przejawów kryzysu rodziny współczesnej.

Na szczególne uznanie zasługuje bardzo bogata kwerenda przeprowadzona przez autora. Z całą pewnością kosztowała ona wiele czasu i wysiłku. Jej rezultat jest imponujący: obszerny, urozmaicony zbiór przypisów, które nie ograniczają się do odnośników, ale zawierają dopowiedzenie, polemikę, ciekawą informację; obfita bibliografia licząca 65 stron, w tym dokumentacja okresu milenijnego, podzielona logicznie na grupy: dokumenty Episkopatu Polski, dokumenty prymasa Polski, kard. Stefana Wyszyńskiego, dokumenty poszczególnych biskupów, dokumenty kurii biskupich, przydatne aneksy. Autor umieścił w bibliografii także obfitą literaturę, uwzględniając przede wszystkim publikacje z zakresu teologii małżeństwa i rodziny oraz duszpasterstwa rodzin. Wydarzeniem wręcz niespotykanym w pracach naukowych jest umieszczenie zestawu prac dyplomowych, w tym także magisterskich, dotyczących problematyki małżeństwa i rodziny w okresie Wielkiej Nowenny (przypisy s. 18-19). Świadczy to o niezwyklej dokładności przeprowadzonej kwerendy. Dzięki niej rozprawa stanowi przysłowiową kopalnię materiału dla osób zajmujących się problematyką małżeństwa i rodziny z teologicznego punktu widzenia.

Ks. Adam Skreczko ma określony, wartościowy dorobek naukowy w wielu dziedzinach, zwłaszcza w zakresie pedagogiki, teologii małżeństwa i rodziny, teologii pastoralnej oraz duszpasterstwa rodzin. W tym dorobku szczególne miejsce zajmuje publikacja *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny (1957-1966). Studium teologiczno-pastoralne*. To obszerne dzieło w pionierski sposób podejmuje refleksję nad treściami Wielkiej Nowenny Tysiąclecia w perspektywie teologiczno-pastoralnej. Książka ta, wraz ze zbraną dokumentacją, stanowi cenny przyczynek do dalszej analizy pastoralnej przełomowego wydarzenia w dziejach Kościoła i narodu polskiego, jakim było Tysiąclecie Chrztu Polski.

Warto na koniec dodać, że recenzowana książka została przedstawiona jako rozprawa habilitacyjna na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

ks. Bronisław Mierziński, Warszawa

Marek ROSTKOWSKI OMI (red.), *La missione senza confini. Ambiti della missione ad gentes. Miscellanea in onore del R. P. Willi Henkel, O. M. I., direttore della Pontificia Biblioteca Missionaria e della Biblioteca della Pontificia Università Urbaniana*, Roma 2000.

Stało się już pewną tradycją, że ustępującemu dyrektorowi Papieskiej Biblioteki Misyjnej, połączonej z biblioteką Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum,